

A SZENT BRIGITTA-IMA

Egyik néprajzi gyűjtésem alkalmával magyarfalusi beszélgetőtársammal az ember túlvilági sorsával kapcsolatos kérdésekről, elképzelésekről folytattam beszélgetést. Beszélgetőtársam felvázolta a római katolikus egyház túlvilággal kapcsolatos tanainak általa ismert elemeit, abbéli fenntartásának is hangot adva miszerint: „Onnét senki vissza nem jött, hogy megmondja, mi van ott. Mikor odaérünk, meglássuk a szemeinkvel”. Ezt követően a túlvilági szenvedésekről szólva meggyőződéssel és megnyugvással közölte, hogy „De van Szent Brigitta, s az olyan hatalmas szent, hogy ha őt kéred, a pokolból is kiment a lelkeket!”, amit azzal a személyes tapasztalatával is igyekezett alátámasztani, hogy nagyapja álmában tudtára adta: a szent Brigitta-ima hatására – amit érte imádkozott – kiszabadult a pokolból.¹ A terepmunka során később az is kiderült, hogy a közösségben, főként a családanyák körében igen népszerű a Brigitta-ima.

Szent Brigitta és a korabeli egyház

Szent Brigitta (Brigitta Birgersdotter) a katolikus egyház (egyik) meghatározó misztikus szentje. 1303-ban született a svédországi Finstában. Nyolc gyermeket hozott világra, családja a ferences rend világi szabályai szerint élt. Férje halála után kolostorba vonult, ahol Krisztus szenvedéseivel kapcsolatos misztikus látomásokban volt része. 1349-ben Rómába zarándokolt, hogy engedélyt szerezzen a pápától szerzetesrendje megalapításához, de végül nem tért vissza hazájába, 1373-ban bekövetkezett haláláig Rómában maradt. Két évtizeddel a halála után, 1391-ben IX. Bonifác pápa szentté avatta, II. János Pál pedig a 2000-es jubileumi év során Európa társvédőszentjévé nyilvánította.

Brigitta kilenc esztendősen volt, amikor szokatlan vallásos élményekben részesült. Revelációiban maga is feljegyzi, hogy életre szóló hatással volt rá egy gyermekkorában hallott, Jézus szenvedéseiről szóló prédikáció. Nem sokkal később egy feszület előtt imádkozott, ahol megjelent előtte egy férfi, aki a következőket mondta: „Nézz ide, mennyi sebet ejtettek rajtam!” „Ó Uram, ki tette ezt veled?” – kérdezte Brigitta a férfitől. „Azok, akik megvetnek, és megfélemlenek arról, hogy szeressenek” – érkezett a válasz. Ebben a gyermekkorban átélt látomásban sűrűsödnek a Brigitta későbbi látomásaiban feltárt üzenetek, amelyek két nagyobb téma köré csoportosíthatóak: a Krisztus szenvedéseivel és az ember üdvösségével, valamint a korszakban (egyházban, államban) eluralkodott erkölcstelenség leleplezésével kapcsolatos látomások. A 14. század a „nagy nyugati egyházszakadás”

¹ 53 éves nő. Gyűjtés időpontja: 2010. július.

évszázada,² és ami ettől nem teljesen független, ám témánk szempontjából talán lényegesebb: ebben a korszakban az egyház sokat foglalkozott az ember halál utáni sorsával.³ Az egyházi hatalom gyöngülése az egyházi és a vallási erők hanyatlását eredményezte, ami Európa bizonyos részein, (pl. Németországban) a misztika felvirágzását váltotta ki.⁴ A zárándoklatok, búcsúk, ereklyék, csodák köré szerveződő népi vallásosság vallásgyakorlataiban egyre nagyobb szerepet kaptak a bűnbánat cselekedetei (pl. a korbácsolás), amelyek háttérben elsősorban a „fekete haláltól”, a pestistől (1348-1351) való rémület állt.⁵ A nyugati egyházszakadás következtében elhangzott pápai kiátkozások, amelyekkel a pápák a másik pápa fennhatósága alá tartozó területeket/közösségeket sújtották, „a hívőkben gyötrő bizonytalanságot okoztak az üdvösségüket illetően”.⁶ Ebbe a történeti, társadalmi és erkölcsi közegbe lépett színre Brigitta, aki a látomásaiban kapott utasítások alapján, éles hangon kritizálta korát, kora világi és egyházi vezetőit. A könnyelmű, kicsapongó életet folytató, uralkodói kötelezettségeit elhanyagoló II. Magnus királyt például „nyúl szív”-nek, „megkoronázott számár”-nak nevezte. Keményen ostromozta a hatalmukkal visszaélő vezetőket, apokaliptikus fenyegetésekkel fordult a király, a nemesség és a klérus ellen. Elítélte a rablólovagokat, fölszólalt a robotot követelők ellen, akik megszenteltségtenítik a vasárnapot, megsértik az emberi méltóságot. Felháborodásában a méltatlan papság ellen is fölemelte a szavát: „Egyetlen pap sem teszi életében azt, amit hirdet, ezért a szavának nincs foganatja” – mondta. Bizonyos körökben Brigitta magatartása ellenszenvet váltott ki, nem sokkal fellépése után boszorkánynak kiáltották ki, Rómában bérelt lakása elé tódultak, máglyát raktak majd beverték az ablakokat, betörték a kaput, de hiába kutatták, nem leltek

² XI. Gergely halála után a bíborosi kollégium 1378. április 9-én VI. Orbán személyében új pápát választott, ám az új pápa személye nem nyerte el a francia bíborosok tetszését, akik 1378. szeptember 20-án VII. Kelemen személyében új pápát választottak. Utóbbi, Róma püspöki székhelyét nem tudván elfoglalni Avignonba települt le. Mindkét pápa meg volt győződve a saját legalitásáról, mindkét pápa kiközösítette egymást, egymás követőit. 1409-ben Pisaban zsinatot tartottak, ahol V. Sándor személyében új pápát választottak, ám a három pápa közül egyik sem mondott le tisztségéről. Változást a XVI. Egyetemes Zsinat (1414-1418) hozott, ahol elfogadták a „Haec Sancta Synodus” dekrétumot mely kimondja a zsinat egyetemes jellegét, hogy ti. a zsinat hatalma Krisztustól ered, az egész egyházat képviseli, a hitre és a szakadás megszüntetésére vonatkozó rendeleteinek a pápa is köteles engedelmeskedni. XII. Gergely önként lemondott, XIII. Benedeket távollétében letették, XXIII. Jánost pedig elfogták, és lemondatták. Az új pápát 1417-ben választották, aki V. Márton nevet vette fel. SZÁNTÓ 2001. 138-139. L. még HEUSSI 2000. 246-247.

³ XXII. János pápa például azt vallotta, „Isten színélátása, mint jutalom csak a személynek jár, azaz az embernek, amint teste és lelke egyesítve van, tehát csak a személynek a holtak feltámadásakor bekövetkező visszaállítása után, nem pedig már a testtől elvált léleknek is”. A pápa továbbá azt is vallotta, hogy sem a gonosz emberek, sem a démonok nem fognak az örök büntetés helyére kerülni az általános ítélet napja előtt. FILA – JUG 1997. 258-259. 1336-ban XII. Benedek pápa (1334-1342) Benedictus Deus kezdetű rendelkezésében (FILA – JUG 1997. 260-261.), VI. Kelemen pápa pedig 1351. szeptember 29-én kiadott Super quibusdam kezdetű, az örmény Mekhitar pátriárkának címzett levelében foglalkozik a kérdéssel. FILA – JUG 1997. 269.

⁴ HEUSSI 2000. 251.

⁵ HEUSSI 2000. 252. Matthias von Neuenburg (1370 előtt) Krónikájában a következőket írja: „A pestisjárvány hatására a megrettent nép magába szállt, és bűnbánattal igyekezett kiengesztelni megbántott Istenét. A bűnbánati szellem fokozódása különösen az önostorozó mozgalom feléledésében mutatkozott meg”. Közli: SZÁNTÓ 1987. 477.

⁶ HEUSSI 2000. 254.

rá. Brigitta elérte, hogy V. Orbán pápa Avignonból visszatért Rómába. Amikor pedig Róma püspöke meghátrált és visszafordult Franciaországba, Brigitta ismét tiltakozott döntése ellen, és megjósolta a pápa halálát, ami néhány héttel azután, hogy V. Orbán Avignonba érkezett, be is következett.⁷

Revelációk

A Brigitta látomásaival foglalkozó elemzők szerint Brigitta alakja három, időben egymástól távol eső látnok típust egyesít magában: az ősi germán szágák hősnőjét, a középkor szent asszonyát és az itáliai reneszánsz előkelő úrnőjét.⁸ A koraközépkorból ismert látomásokban elsősorban a lélek halál utáni sorsa jelenik meg. Peter Dinzelbacher a 12. század elejét a középkori látomásirodalom fordulópontjának nevezte, ugyanis ettől kezdve a látomásokban a hangsúly az élet utáni vízióról a látnok és Isten (rendszerint Krisztus) közötti találkozásra tevődik át.⁹ Szent Brigitta revelációiban¹⁰ azonban kettőség figyelhető meg, látnoki szerepében mindkét jegy megtalálható. Brigitta Isten ítéletének és a bűnbánatnak a hírvivője s bár magát nem nevezte prófétának, és bár korában a prófeciát nem a jövőre vonatkozó jóslatnak, hanem a rejtett dolgok felfedezésének tekintették, látnoki tapasztalataival sűrűn jövendölt. Látomásainak fő témái „Isten haragja a gonoszság miatt és figyelmeztetés a küszöbön álló büntetésre, amely csapást mér a züllöttségre”. Brigitta nemcsak közli a világgal Isten komoly rosszallást az emberek lelkiállapotáról, hanem az üdvösséghez vezető utat is megmutatja, ebbéli szerepében Mózzsal azonosítja önmagát. Úgy vélekedett, meghatározó szerepe van az üdvtörténet folyamatában, lévén, hogy arra kapott megbízatást, hogy az embereket az utolsó ítélet napja előtt üdvösségre vezesse.¹¹ Próféciái szerepei közül számunkra itt most a halálára vonatkozó jövendölés, valamint Krisztus kínszenvedéseiről szóló látomás emelendő ki,¹² ugyanis ezekhez kapcsolódnak a revelációban kapott, különféle búcsúk elnyerését, végső soron az üdvözülést „biztosító” imádságok, amelyeket Magyarfaluban is ismernek, használnak.

A szent Brigitta-ima

A Brigitta nevéhez kapcsolódó ima hazai történetét nehéz rekonstruálni. Jelenlegi ismereteink szerint az ima egyik változata először az 1516-os Gömör-y-kódexben

⁷ Szent Brigitta életétől rövid összefoglalások I. DIÖS 1984. 365-370.; n. n. 1993. 46-47.; SCHÜTZ 1995. 660-663.; TESSA é. n. 116-117.

⁸ SAHLIN 2008. 24.

⁹ SAHLIN 2008. 25.

¹⁰ A mintegy 600 látomást közlő, több kötetes *Reveláció* alapját Brigitta svéd anyanyelvén írt szövegei képezik, amelyeket gyóntatói, köztük a jeles Petrus Olai szerkesztett és fordított le latinra. A szent revelációinak végső szerkesztését, revízióját a vadstenai brigittás szerzetesek készítették el, Brigitta kanonizációjának centenáriumára, 1491-re. SAHLIN 2008. 32.

¹¹ SAHLIN 2008. 42-43., 71.

¹² SAHLIN 2008. 37., 40-41.

fordul elő,¹³ és tudomásunk van arról is, hogy hét másik magyar nyelvű kéziratban is szerepel, ami a szakértők szerint azt mutatja, hogy az ima a 16. században igen népszerű lehetett.¹⁴ A Krisztus gyötrelmeit és sebeit szám szerint is számba vevő Brigitta-ima, valamint az imát kísérő, különféle kegyelmeket, búcsúkat, ajándékokat ígérő kísérőszöveg¹⁵ Magyarországon elsőként az 1712-es Makula nélkül való tükör¹⁶ című imakönyvben szerepel,¹⁷ majd később, a Liliomkertetske (1779) című látomásgyűjteményben. Bálint Sándor kutatásaiból tudjuk, hogy a Krisztus gyötrelmeit, kínzásait elbeszélő részletek az idők során önállósultak, önálló kultusszá fejlődtek, nem annyira Magyarországon, inkább a lengyeleknél, cseheknél, osztrákoknál és bajoroknál.¹⁸ A Liliomkertetské-ben olvasható (összefoglaló) az úri nők körében használt vagy csak őrzött ima több 19. századi ponyvában, sőt a legújabb egyházi imakönyvekben is előfordul.¹⁹

1976-ban adta közre Erdélyi Zsuzsanna a jelenlegi ismereteink szerint egyetlen szent Brigitta apokrif népi imát, amit a bukovinai Józseffalváról származó Péter Ambrusné Mezei Teréztől gyűjtött.²⁰ Nincsenek adataink arra vonatkozó-

¹³ A kutatások jelenlegi állása szerint Gömör-kódex, (imakönyv) mintája a nürnbergi Szent Katalin domonkos kolostor egyik gyűjteménye lehetett, amely egy Krisztina nevű, vélhetően Nyulak szigeti domonkos apáca megrendelésére készült. Az itt szereplő Brigitta-ima 10 imát tartalmaz, az imához kapcsolódó három „ígéret” Szilveszter pápától származik. [http://nyelvemlekek.oszk.hu/adatlap/goemoerykodex/Letöltés időpontja: 2012. október 5.](http://nyelvemlekek.oszk.hu/adatlap/goemoerykodex/Letöltés%20időpontja%202012.%20október%205.)

¹⁴ Pl. Gyöngyösi-kódex (16. század eleje). Az itt olvasható Brigitta-ima 15 imát tartalmaz, a búcsúról, kegyelemről, ajándékról itt nem esik szó. [http://nyelvemlekek.oszk.hu/adatlap/gyoengyoesi_kodex/Letöltés időpontja: 2012. október 5.](http://nyelvemlekek.oszk.hu/adatlap/gyoengyoesi_kodex/Letöltés%20időpontja%202012.%20október%205.)

¹⁵ „Öh Uram Jézus Krisztus! ki százket csapást a zsidóktól felvettél, azoktól a kertben harmincszor pofonverettél. Annás házában hétszer földre estél, fejedet, karjaidon és melleden harminc ütést szenvedtél, vállaidon is harminc, szent hajadnál fogva harmincszor vonattál, szentséges szívedből százhuszonkilenc fohászkodást bocsátottál, harmincháromszor szakálladnál fogva hurcoltattál, halálosképpen taszítottál. Hogy a kereszttel a földre estél, tehát ezerhatszázhatvanhat csapást ostorozáskor szenvedtél, szent fejedet a töviskorona miatt ezer sebet szenvedtél. A kereszten három hegyes tövis szent fejedet átjárta, orcádra harminchétszer köptek, szent testeden ötezernégyszázhetvenöt seb. A vitézek, kik megfogtak, ötszáznyolcvan voltak, a hóhérok harminchárman, kik kötözve vezettek: hárman. Vérednek cseppjei, melyek kiszármaztak szent testedből, harmincezer-négyszázharminc volt. Kérlek Tégedet, e keserves kínszenvedésed, vérednek kiontása és szent halálad által, minden bűneimnek bocsánatáért, és hogy engem megments minden testi és ördögi veszedelemtől...” BÁLINT 1973. 233-233.

¹⁶ BÁLINT 1973. 233-233. A Makula nélkül való tükör (1712) „Újfalu Judit klarissza apáca által cseh eredetiből fordított könyv (...). Eleinte nemes asszonyok lelki olvasmánya, a 19. sz. közepétől főleg jáász és palóc vidékeken parasztasszonyok kedvelt könyve. 1863: már a 11. kiadást érte meg. 3 részből áll: 1. A mi Urunk Jézus Krisztusnak és az ő szent Anyjának élete 117 részben. Apokrif evang-ok, Szt. Brigitta, Mechtild és Gertrúd látomásai és Szt. Bernát művei alapján írja le meglepő részletességgel a Szűzanya rokonságát, életét, ünnepeinek tört-ét, s az Úr Jézus életének azon részleteit, ahol Mária hangsúlyosan szerepel. 2. Üdvöztőinknek, Jézus Krisztusnak élete, tanítása, kínszenvedése és halála, amint azokat a négy evangélista élénkbe adja. 67 szakaszra osztott evangéliumharmónia. 3. Az Apostolok Cselekedetei. 1-28. feje. (a szentírási szöveg)”. n. n. 2003. 556.

¹⁷ Erdélyi Zsuzsanna kimutatta, hogy a középkori szövegekben már előfordul az imádság elmondásáért járó jutalom, amely – pl. egy bázeli kódex adatai szerint – az imádkozót 15 kegyelemben részesíti. ERDÉLYI 2001. 59.

¹⁸ BÁLINT 1973. 233.

¹⁹ Szent Brigittától származó vagy származtatott imák legújabb imakönyvekben is előfordulnak ezek azokban nem azonosak a dolgozatban ismertetett ún. Brigitta-imákkal. L. pl. KINDELMANN 2006. 23.

²⁰ ERDÉLYI 1976. 644-645. L. MEZEI SZILÁRDFY 2001. 265-269.

an, hogy az ima népi változatát Moldvában ismerték volna. Marcus Bandinus egyházlátogatási jegyzőkönyvében (1646-1648) azonban arról értesülünk, hogy Kotnáron szent Brigitta ereklye (volt) található: „A leckeoldal felőli falon a következő van hártára írva: »Ez oltárt megáldotta s megszentelte főtisztelendő Plessovicze-Frearo Gábor bákói püspök 1692. nov. 26-án«. Ide vannak belerejtve Szent Zéno és társainak ereklyéi; Szent András apostol, Szent Vince vértanú csontjai, Boromei Szent Károly és Szent Brigitta ruhadarabjai”.²¹

Jelenlegi ismereteim szerint Magyarfaluban két, különböző helyen és különböző időben kiadott egyházi ponyvafüzet ismert, a kiadványok tartalmi és formai szempontból némileg eltérnek ugyan egymástól, ám az imák szövege azonos – nem így az előbb említett kódexekben szereplő imák szövege, amelyek különböznek egymástól. Az első füzetet 1999-ben,²² a másodikat 2007-ben adták ki, előbbit Bukarestben, utóbbit Románvásáron. Mindkét kiadvány bevezetőjében Brigitta rövid életrajza olvasható, majd az imamondásra vonatkozó instrukciók, végül az ima elmondásával járó kegyelmet, bűcsút „osztó” személy(ek), jelen esetben X. Ince (1644-1655), XII. Kelemen (1730-1740) és IX. Piusz (1846-1878) pápák ajánlásai. A ponyvák két imafüzért tartalmaznak, az egyik 7, a másik 15 imából áll. A 7 imát Brigitta halálát követően háromszáz évvel, a XVII. században, a 15 imát a XIX. században hagyta jóvá az egyház.²³ Érdekes, hogy a 7 imának semmi nyomát nem találjuk a kódexekben, ám a XIX. században jóváhagyott 15 imából álló imafüzért már az 1500-as években megemlíti.

A 15 imát bevezető ajánló szerint Brigitta látomásaiban arra kérte Krisztust, tudassa vele, hány ostorcsapást és ütleget kellett eltűrnie szenvedései folyamán. Krisztus meghallgatta kérését s amikor legközelebb megjelent Brigittának tudatára adta a következőket: „Szenvedésem alatt testemre **5480** ütést mértek”. Majd azzal a kéréssel fordult Brigittához, hogy: „Sebeim tisztelésére és megdicsőítésére imádkozzál 1 éven át, naponta 15 Miatyánk-ot és 15 Üdvözlégy-et, a következő imákkal. Így, az év lejártával minden sebemet megtisztelted.”²⁴ A 7 imát bevezető leírás szerint „Krisztus látomásban felfedte Brigitta előtt, hogy kínszenvedései során közel 6000 ütést szenvedett el, és több mint 30.000 csepp vér hullott szent véréből”.²⁵ A titok felfedését követően Jézus a következőket mondta Brigittának: „Aki 12 esztendőn át szent véreimet megtisztelti naponta elmondott 7 Miatyánk-al és 7 Üdvözlégy-el, a következő öt kegyelemben részesítem”.²⁶ Érdekes, hogy az előbb említett Makula nélkül való Tükör-ben 5475 sebről olvasunk. Ha 15-öt (ti. az imák száma) megszorozzuk 365-el (az esztendő napjainak száma) a végösszeg:

²¹ DOMOKOS 2001. 375.

²² A kiadvány később 2002-ben és 2004-ben is megjelent.

²³ Az archaikus imák kapcsán Erdélyi Zsuzsanna kimutatta „A záradékokban kifejezett szent paktum (...) a hitnek a záloga. A nép nem firtatta, mely dekrétumban-bullában található a bűnbocsánatot hirdető-engedélyező pápai szándékszó. Amit hallott és ahogy hallotta (olvasta/olvastatta), azt és aszerint mondta, föl sem merült benne, hogy lelkét átható imádságainak utasításai mögött netán nem Róma vagy valamely nagy egyházi tekintély áll”. ERDÉLYI 2001. 109.

²⁴ CIURARU 2002. 10.; 2007. 10.; MANOLE 2004. 11.

²⁵ A vér Brigitta látomásaiban meghatározó szimbólum. Életrajzírói szerint pénteki napokon forró viaszt csepegtetett a kezére, hogy ilyen formában is átélje Krisztus szenvedéseit. n. n. 1993. 46-47.

²⁶ CIURARU 2002. 29.; 2007. 29.; MANOLE 2004. 35.

5475. Az előírás szerint az imákat minden nap el kell imádkozni. Amennyiben komoly ok(ok) miatt mulasztás történik, másnap két alkalommal kell elmondani. A privilégiumok akkor nyerhetők el, ha az imát 365 napon át imádkozzák, az ígéretek beteljesülését pedig fokozza a meditatív imamondás.²⁷ A 12 évre kiterjedő 7 ima 5, az 1 esztendőre kiterjedő 15 ima 21 ígéretet tartalmaz. Az ígéretek többségben a teljes bűnbocsánat kegyelme, a halál órájának az előrejelzése, a purgatóriumból való kiszabadulás, vagy az attól való megmenekülés fogalmazódik meg, továbbá az evilági béke és az ima terjesztéséért viszonzott istenközelség ajándéka.

A Brigitta-ima és az archaikus imák kapcsolata

A Brigitta-imáknak két fontos attribútuma van: 1. a Krisztus kínszenvedéseiről való részletes és naturalisztikus emlékezés/meditáció,²⁸ 2. valamint egy sajátos „záradék”, áldozatjellegű elmélkedés, amelyben különféle kegyelmek (bűnbánat, bűnbocsánat, üdvösség stb.) kérése fogalmazódik meg. Az imákhoz harmadik elemként kapcsolódik az ima legmeghatározóbb része, az imákat bevezető Krisztus-i ígéretek (21, ill. 5). Mindeme jegyek együttese óhatatlanul eszünkbe juttatják az archaikus imákat, amelyekhez a szent Brigitta-ima több szempontból is kapcsolódik. Elsők között mindjárt a záradékokról kell szót ejteni. Erdélyi Zsuzsanna kimutatta, hogy az archaikus népi imádságok záradéka „csak a néphagyományban került a szöveg végére. Kezdetben, a középkori kódexek tanulsága szerint, jobbra az imádság elején áll mintegy ajánlásként, föliratként”.²⁹ Korábban már említésre került, hogy Szent Brigitta életét meghatározta az a gyermekkori látomás, amelyben a vérrel és sebekkel borított Krisztus arcát pillantotta meg,³⁰ revelációiban pedig központi és állandó elem a szenvedéstörténet,³¹ amit Brigitta Mária anyai szerepébe helyezkedve élt át. Az archaikus imák központi témája Krisztus halála és Mária anyai gyásza, siralma.³²

„Hasznos” imák

A népi vallásosságban az archaikus imákról úgy tartották, hogy azok „hasznos”, „erős” imák, azért, mert azáltal, hogy megjelenítették a bűnös emberiségért elszenvedett kínhalált, az imádkozóban felébresztették a bűntudatot.³³ Az 1999-es Brigitta-ponyva ajánló szövegében azt olvassunk, IX. Piusz azért hagyta jóvá (1862-ben) a 15 imát, mert azok „igen hasznosak az üdvösségre”. Ugyancsak itt

²⁷ CIURARU 2002. 14.; MANOLE 2004. 14.

²⁸ A kutatások kimutatták, hogy az archaikus népi imádságok leggyakoribb képe, témája a Krisztus-i keresztfájdalom naturalista módon történő megjelenítése. L. pl. TÁNCZOS 2001. 167.

²⁹ ERDÉLYI 2001. 50. Ez fontos szempont a Brigitta-ima eredetének és történetének a kérdésében.

³⁰ SCHÜTZ 1995. 660-663.

³¹ SAHLIN 2008. 37., 40-41. L. még SZILÁRDFY 2001. 265.

³² ERDÉLYI 2001. 35. Ennek eredete bizonyosan a ferences lelkiségben keresendő, ahol az egyik lekedveltebb áhitatforma a compassio, azaz Krisztus megváltó szenvedésének, Mária anyai fájdalomának közvetlen átélése. BÁLINT 2009. 87.

³³ ERDÉLYI 2001. 15-16.

olvassuk, hogy IX. Piusz azt követően tette közzé illetve engedélyezte hivatalosan az imák használatát, hogy sokak vallomása, valamint természetfeletti jelek alapján meggyőződött arról, hogy az imák Istentől származnak.³⁴

Imitatio Christi

A népi imádságokra jellemző részletező, erőteljes naturalista-verista képekben való megjelenés voltaképpen az imitatio Christi egyfajta megnyilvánulása, ami az imázarádékokban megfogalmazott ígéretek előfeltétele.³⁵ Hasonló feltételek szerepelnek a szent Brigitta-imánál is, miszerint a privilégiumok akkor nyerhetők el, azaz az ígéretek akkor teljesülnek, ha az imádkozó – az imák elmondása mellett – Krisztus szenvedése is elmélkedik.³⁶

Passió felidézése, a mennyei jutalom elnyerése

Az archaikus imák központi eleme a záradékban megfogalmazott szerződés, miszerint a passió felidézése és átélése a mennyei jutalom elnyerését szolgálja/segíti.³⁷ Hasonló, az imákat közlő Isten, és az imákat mondó ember között megfogalmazódó szerződést találunk a szent Brigitta-ima ajánlásában is, melynek tartalmi elemei megegyeznek az archaikus imákban megfogalmazottakkal. Mindkét imatípus esetében fontos és közös jegy, hogy az ima és az ígélet isteni személytől származik, azaz égi hitelesítésű.³⁸ A passió felidézését, a kínszenvedés eseményeire való emlékezést maga Krisztus kéri az imádkozó Brigittától és követőitől, akárcsak az utolsó vacsorán elhangzott, a kenyér megtörésére és üdvszerző áldozatára való megemlékezést, amit az egyház a mise keretében valósít meg.³⁹ Mind az imák, mind pedig a mise szorosan kapcsolódik Krisztus személyéhez és a megváltás eseményeihez.

Ígéretek

Közösek végül az imavégzés feltételeinek a teljesítése esetén elnyerhető kegyelmek is, azaz a bűnbocsánat és az üdvözülés, amelyeket az egyes imatípusok eltérő módon fogalmaznak meg.

Az archaikus imák ígéretei:

„Megjelelem halála előtt harmadnappal, és velem lesz a paradicsomba”.

„Még a kicsi ujjába sem hagyja meg a bűnit”.

„Apját, anyát kíváccsa a purgatóriom tűziből”.⁴⁰ Stb.

³⁴ Mindez pedig azt sejteti vagy mutatja, hogy az imát 1862 előtt is használták. n. n. 1999. 5. A Fila – Jug szerzőpáros szerkesztésében közreadott tanítóhivatali megnyilatkozásokban nem találtam a Szent Brigitta imára vonatkozó adatot. Fila – Jug 1997.

³⁵ L. TÁNCZOS 2001. 167. A(z archaikus) népi imák keletkezése, ill. kora kapcsán Erdélyi Zsuzsanna kimutatta, hogy „A kor (ti. 13. század) túlfűtött vallásossága nem elégedett meg a Krisztus-halálhoz kötődő áhitatformákkal, kevesellette annak addigi hitbéli, belső rezonanciáját. A Szent Ferenc kialakított eszmény jegyében a krisztusi sors átélésére törekedett, az 'Imitatio Christi' megvalósítására”. ERDÉLYI 2001. 95.

³⁶ CIURARU 2002. 14.; MANOLE 2004. 14.

³⁷ TÁNCZOS 2001. 175.

³⁸ L. ERDÉLYI 1991. 56-63., 80-81.; 2001. 36-37.

³⁹ KEK 1994. 280., 432.

⁴⁰ TÁNCZOS 2001. 177. További példák I. HARANGOZÓ 1992.; 1998. 68., 143.; 2001.; TÁNCZOS 1995.; 1999.

A szent Brigitta-ima ígéretei:

„Lelkét én magam fogadom és vezetem az örök boldogságba”.

„Haláluk óráját egy hónappal annak bekövetkezte előtt felfedem”.⁴¹ Stb.

Helyi vallásosság

A Brigitta-ima jelenléte, bizonyos körökben népszerűsége a magyarfalusiak vallásos gyakorlatában a helyi vallásosság jellemvonásaival magyarázható. Ezzel kapcsolatosan pedig mindenekelőtt azt kell kiemelni, hogy a helyi közösség vallásgyakorlatában az evangélium a legfontosabb vallási irányelv, az élet és a túlvilág dolgaihoz kapcsolódó normákat és szabályokat nem a teológiai ki dolgozott vallásrendszerből, hanem az evangéliumból merítik, és ugyanezt közvetíti a szent Brigitta-ima is. Vizsgálataim során azt tapasztaltam, hogy a helyiek vallásosságára általában (is) jellemző a lelki azonosulás (igénye), amely érzelemhangsúlyos vallásosságot eredményez. Ebben a vallásosságban a lelki élmények és a vallási élmény személyessége rendkívül meghatározó, és ez nemcsak a szent Brigitta-ima – nem csekély áldozattal járó – elmondása esetén, hanem a vallási élet más területein is megnyilvánul. A lelki azonosulást lehetővé tevő vallási események legfontosabbika a Krisztus-i keresztút, amelyet a helyi közösség többféle formában felidéz. A közösségben ismert, fennmaradt archaikus imák többsége pl. ún. „pénteki” ima. A nagybőjti időben heti három alkalommal megtartott keresztút-ájtatosság pedig a liturgikus év leglátogatottabb eseménye. A lelki azonosulást az adatközlők a szenvedésből való részesedésként élik meg – nem egy alkalommal voltam szemtanúja a szentképek előtt, zokogással, elcsukló hangon elmondott, átélt imádkozásnak. Ez a fajta, a kínszenvedést átélve mondott ima (imitacio Christi) áldozattá válik, az áldozat pedig az isteni jutalom feltétele. A Krisztushoz (Máriához, szentekhez) intézett imák hathatóságának az ereje éppen a szent személyek áldozatában, az áldozat révén szerzett érdemekben van,⁴² amire a Brigitta-imák fohászaiban sűrűn történik hivatkozás.

Az ima áldozat jellegéből adódóan az áldozat másokért, rokonokért, családtagokért is felajánlható, ami fokozza az ima népszerűségét, másfelől szükségessé teszi elmondását. Ez a jellemvonás rendkívül meghatározó Magyarfaluban, ahol – legfőképpen az örökösödés körül kialakult konfliktusok közepette – a rokoni kapcsolatok gyakran végzetesen elmérgesednek, és ahol a családtagok a világ legkülönbözőbb részein keresik mindennapi kenyerüket, akik a helyi vallásosság kötelekeiből kiszabadulva gyakran felhagynak a vallásgyakorlással, kockáztatva ezáltal – a helyiek megítélése szerint – a túlvilági üdvözlést. A család vallásos életéért felelős édesanyák (jelentős része) a „szabad időtöltés” fogalmát nem ismerő paraszti életrendben naponta fél, olykor egy-két órát, a saját és a családtagjaik üdvözléséért mondott imádkozással töltenek el.

⁴¹ MANOLE 2004. 35.

⁴² L. ERDÉLYI 2001. 110.; TÁNCZOS 2001.126.

Túlvilághit

A túlvilág és az üdvösség, azaz a feltámadásba vetett hit – elképzelhetetlen volna ellenére – a magyarfalusiak vallásosságának meghatározó eleme. A helyiek értelmezésében az élet nem a születés és halál közötti időszakot jelenti csupán, az élet jóval a születés előtt elkezdődik – ti. Isten tervében –, a halál után folytatódik, és örökké tart. Az egyházi tanoknak megfelelően a helyi közösség tudatban a halál utáni élet a hosszabb, pontosabban örök, s mint ilyen, fontosabb, ezért a földi életvezetésben fontosok az üdvösség elnyerését segítő szempontok (vallásos magatartás, vallásos cselekedet stb.).⁴³

Hogy milyen hatással van a Brigitta-ima a helyiek túlvilágképére, azt a hagyományos és a mai túlvilágkép összevetése révén lehetne igazán kimutatni. Itt most egyetlen fontos jelenségre szeretnék utalni. A túlvilágról alkotott helyi elképzelések sokat változtak az idők folyamán, és ami talán ennél is lényegesebb, ezek a képzetek rendkívül heterogének, szinte minden ember önálló túlvilágképpel rendelkezik, s ez akkor is így van, ha az egyéni elképzelések többsége nem más, mint az egyházi tanok egyéni értelmezése. Magyarfaluban a legtöbb személyes túlvilágélmény és képzet a purgatóriumhoz kapcsolódik. A helyi hit szerint minden valaha létezett embernek „keresztül kell mennie a purgatórium tüzén”, ami a mennyországgal és a pokollal ellentétesen időleges szenvedő- vagy tisztító hely vagy állapot. Ez a hit, ti. a purgatórium-hit teszi szükségessé és indokolja magát a halottkultuszt, lévén, hogy az ideiglenes helyen tartózkodó halottak szenvedését, a szenvedés idejét az élők különféle módon befolyásolhatják, megrövidíthetik. Ebből a szempontból meghatározó a szent Brigitta-ima, amely voltaképpen a purgatóriumból való ki- és megszabadulás speciális módját nyújtja. A modernizációs folyamatok hatására radikális változásokon áteső helyi közösség világképében az ima révén tk. megerősítést nyert a purgatórium létezésének a hite, ám maga a tan és ennek megfelelően a hozzá kapcsolódó helyi képzetek több ponton módosulni látszanak.

A hagyományos paraszti életben az emberi élet végéről (betegség, haldoklás, a halott túlvilági útjára való felkészítés, gyász stb.) gazdag és szigorúan követett rituálék révén igyekeztek gondoskodni. A hagyományos hit szerint az előírások megszegését a halottak megbüntették, ezért az előírások pontos betartása az élők számára megnyugvást nyújtott. A mai életkörülmények között ez a hagyomány maradéktalanul nem követhető, hiszen a halál beálltát megelőző és az azt követő események (betegeskedés, haldoklás, halottfürösztés, ravatalozás, temetés, gyász) gyakran más-más térben, közegben következik be, ill. bonyolódik le. Ilyen körülmények között a hozzátartozók nem tudják biztosítani az érintettek számára az egyes eseményekhez kapcsolódó hagyományos eljárásokat, éppen ezért, ezekben a helyzetekben – az elmondások szerint – a szent Brigitta-ima „erőst nagy segítsék”. Az ima nem szorította háttérbe a halottak túlvilági sorsáról való gon-

⁴³ L. BENEDEK H. 1998. 43. Hasonló megállapítást tesz Pozsony Ferenc is, aki szerint Moldvában „minden egyén élete során voltaképp arra törekszik, hogy halála után biztosan részesüljön az isteni üdvösségből”. POZSONY 2005. 185.

doskodás egyéb (hagyományos) formáit, mint a misefizetés, az alamizsnaadás, gyászviselés stb. Ugyanakkor a szerény anyagi körülmények között élő többség számára olyan – ingyenes – és, ami talán ennél is fontosabb: hivatalos egyházi eszköz, amely a helyi hit szempontjából az emberi élet legfontosabb célját, az üdvösség elérését hívatott szolgálni. A helyi hagyomány korábban is rendelkezett ismeretekkel, elképzelésekkel a purgatóriumról, az emberek korábban is felismerték a halál előjeleit és sokat foglalkoztak a halottak purgatóriumból való kiszabadításával. A szent Brigitta-ima újdonsága és ereje talán éppen az, hogy kicsit igazolja is ezt a hagyományt, ami, ahogy korábban már említettem, éppen azért hatékony, mert a helyi közösség számára meghatározó evangélium legmeghatározóbb részét, Krisztus üdvszerző szenvedését jeleníti meg.

Irodalom

BALINT Sándor

1973 *Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából.* Szent István Társulat, Budapest.

2009 *Sacra Hungaria. Tanulmányok a magyar vallásos népelet köréből.* Ős-Kép Kiadó, Budapest.

BENEDEK H. Erika

1998 *Út az életbe. Világképelemzés csángó és székely közösségek születéshez fűződő hagyományai alapján.* Stádium Könyvkiadó, Kolozsvár.

CIURARU, Ion

2002 *Devoțiunile celor șapte și cincisprezece rugăciuni ale Sfintei Brigita cu privire la pătimirile Domnului nostru Isus Cristos.* Serafica, Editura Provinciei Franciscane, Roman.

2007 *Devoțiuni în cinstea Sfintei Brigita. Devoțiunile celor șapte și cincisprezece rugăciuni ale Sfintei Brigita cu privire la pătimirile Domnului nostru Isus Cristos.* Serafica, Roman.

DIÓS István szerk.

1984 *A szentek élete.* Szent István Társulat, Budapest.

DOMOKOS Pál Péter

2001 *A moldvai magyarság.* Fekete Sas Kiadó, Budapest.

ERDÉLYI Zsuzsanna

1976 *Hegyet hágék, lőtőt lépék.* Archaikus népi imádságok. Magvető Könyvkiadó, Budapest

1991 Az archaikus népi imádságzáradékok történeti kérdései. In: Erdélyi Zsuzsanna szerk. *Boldogasszony ága. Tanulmányok a népi vallásosság köréből.* Szent István Társulat, Budapest, 54-142.

2001 *Aki ezt az imádságot... Élő passiók.* Kalligram, Pozsony.

FILA Béla – JUG László szerk.

1997 *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai.* Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest.

HARANGOZÓ Imre

- 1992 „Anyám, anyám szép Szűz Máryám...” Régi imádságok a moldvai magyaroktól. Ipolyi Arnold Népfőiskola, Újkígyós.
1998 „Krisztus házá aranyos...” Archaikus imák, ráolvasások, kántálók a gyimesi és moldvai magyarok hagyományából. Ipolyi Arnold Népfőiskola, Újkígyós.
2001 Elmentem a Szent Están templomába. Kalandozások népi hitvilágunk forrásainál I. Masszi Kiadó, Budapest.

HEUSSI, Karl

- 2000 *Az egyháztörténet kézikönyve*. Osiris Kiadó – Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.

KEK: A Katolikus Egyház Katekizmusa

- 1994 Szent István Társulat, Budapest.

KINDELMANN Győző

- 2006 *A szentek kincsesháza*. Szent István Társulat, Budapest.

MANOLE, Ioan Șerban

- 2004 *Cele cincisprezece și cele șapte rugăciuni ale sfintei Brigita: devoțiuni cu privire la Pătimirea Domnului nostru Isus Cristos*. Serafica, Roman.

POZSONY Ferenc

- 2005 *A moldvai csángó magyarok*. Gondolat Kiadó – Európai Folklor Intézet, Budapest.

SAHLIN, L. Claire

- 2008 *Svéd Szent Brigitta. Európa Társvédőszentje*. Bába Kiadó, Szeged.

SCHÜTZ Antal szerk.

- 1995 *Szentek élete*. Pantheon, Budapest.

SZÁNTÓ Konrád

- 1987 *A Katolikus Egyház története III. kötet*. Az egyháztörténet forrásai. Szöveggyűjtemény. Ecclesia, Budapest.
2001 *Egyháztörténelem*. Jel Könyvkiadó, Budapest.

SZILÁRDFY Zoltán

- 2001 Szó és kép. Az archaikus szent szövegek tükröződése az ikonográfiába, in: Barna Gábor szerk. „Nyisd meg, Uram, szent ajtódát...” Köszöntő kötet Erdélyi Zsuzsanna 80. születésnapjára. Szent István Társulat, Budapest, 267-287.

TÁNCZOS Vilmos

- 1995 *Gyöngyökkel gyökerezteél. Gyimesi és moldvai archaikus népi imádságok*. Pro-Print, Csíkszereda.
1999 *Csapdosó angyal. Moldvai archaikus imák és életterük*. Pro-Print, Csíkszereda.
2001 *Nyiss kaput, angyal! Moldvai csángó népi imádságok*. Archetipikus szimbolizáció és élettér. Püski, Budapest.

TESSA Paul

- é. n. *Szentek képes enciklopédiája*. Kossuth Kiadó, Budapest.

n. n.

- 1993 *Brigitta. Magyar Katolikus Lexikon II*. Szent István Társulat, Budapest, 46-47.

n. n.

- 1999 *Rugăciunile Sfintei Brigitta*. Editura Tipofin, București.

n. n.

2003 Makula nélkül való tükör. *Magyar Katolikus Lexikon VIII.* Szent István Társulat, Budapest, 556.

Internetes források, kódexek

Gömöry kódex

<http://nyelvemlekek.oszk.hu/adatlap/goemoerykodex>. Letöltés időpontja: 2012. október 5.

http://kt.lib.ptt.hu/cgi-bin/kt.cgi?konyvtar/kt06010401/11_0_2_pg_293.html Letöltés időpontja: 2012. október 5.

Gyöngyösi kódex

http://nyelvemlekek.oszk.hu/adatlap/gyoengyoesi_kodex Letöltés időpontja: 2012. október 5.

IANCU, Laura

THE SAINT BRIDGET PRAYER

Saint Bridget was one of the most important mystical saints in the 14th century. At the same time, she is also a patron saint of Europe. She often had visions of her meeting the risen Christ and God, and of afterlife in general. The instructions she had heard in her visions served as a means of criticism of her age, as well as a guidance for both civil and religious leaders to find the right way to salvation. She is also remembered by the so-called Bridget-prayer. According to the traditions, if someone recited this prayer, they would be saved from afterlife damnation. In my essay, I will try to analyze how these traditions started, their relations with archaic prayers and their role nowadays in a Moldavian Hungarian society.

Krisztus keresztútját ábrázoló képsor. Magyarfalu, 2011
(Iancu Laura felvétele)

Szent Brigitta ponyva.
Magyarfalu, 2011
(Iancu Laura felvétele)

Szent Brigitta ponyva.
Magyarfalu, 2011
(Iancu Laura felvétele)